

معرفی یک نسخه نفیس چاپ سنگی

و نقاشی‌های آن زمان گردید. رعایت فنی و آکادمیک اصول طراحی، سایه روشن، بُعد لازم و پرسپکتیو در آثار به چشم می‌خورد، ولی همواره در کنار چنین خصوصیت‌های فنی اروپایی، عناصر ایرانی دوره مینیاتور نیز خودنمایی می‌کند. شیوه طراحی چهره‌ها و

روزنامه سفر از طهران الی کربلا و نجف و سایر اماکن فیض موطن و مراقد مطهره ائمه هدا و اولیاء و شهدا علیهم السلام.

این کتاب با نام‌های دیگری مانند سفرنامه کربلا، سفرنامه عتبات ناصرالدین‌شاه، و سفر ناصرالدین‌شاه به کربلا نیز آمده است و به گزارش روزانه سفر ناصرالدین‌شاه قاجار از طهران روز جمعه بیستم جمادی‌الثانی ۱۲۸۷ ق. به قصد عتبات عالیات تا بازگشت وی در تاریخ سه‌شنبه غره ذیحجه‌الحرام ۱۲۸۷ ق. پرداخته است.

کاتب کتاب میرزا محمدرضا کلهر خوشنویس نامی دوره ناصری است. می‌گویند در خط نستعلیق بعد از میرعماد قزوینی بهتر از وی کسی را نمی‌شناسند، بلکه استادان این هنر بزرگ خط او را هم عرض خط میرعماد نهاده‌اند (۱: ۲۷۵). او کاتب روزنامه شرف نیز بود (۱: ۴۱۰). صفحات کتاب دارای دو ردیف جدول دور متن و لبه اوراق زراندود است. کتاب دارای بیش از ۱۴۰ تصویر رنگی است، ولی متأسفانه نامی از نقاش این تصاویر در کتاب برده نشده است. سبک نقاشی‌ها فرنگی است که در دوره ناصرالدین‌شاه وارد ایران شد و باعث تحول در طراحی‌ها

مسیر تقریبی حرکت در این سفر سلطنت آباد طهران، دوشان تپه، قاسم آباد، رباط کریم، عبدالآباد، نومان، بوبوک آباد، همدان، اسدآباد، کنگاور، صحنه، بیستون، عمادیه طاق بستان یا طاق بسطام، کرمانشاه، هارون آباد، سرپل ذهاب، قصر شیرین، خانقین، قزل رباط، یعقوبیه، بغداد، کاظمین، مسیب، کربلا، نجف، کربلا، مسیب، کاظمین، غازییه، سامره، غازییه، یعقوبیه، قزل رباط، خانقین، قصر شیرین، کرمانشاه، تویسرکان، دولت آباد، ملایر، سلطان آباد، قم، ری (شاه عبدالعظیم)، طهران بوده است.

در آغاز نسخه چنین نوشته شده است: "روز جمعه بیستم جمادی الثانی اواخر سنبله بعزم [یه عزم] زیارت مشاهد متبرکه و

به طور کلی تک چهره سازی با سبکی متفاوت با دوره فتحعلی شاه و با شیوه اروپایی انجام شده و نقاشی با آبرنگ در این دوره جای نقاشی های رنگ و روغن را گرفته است (۲: ۳۰-۴۲).

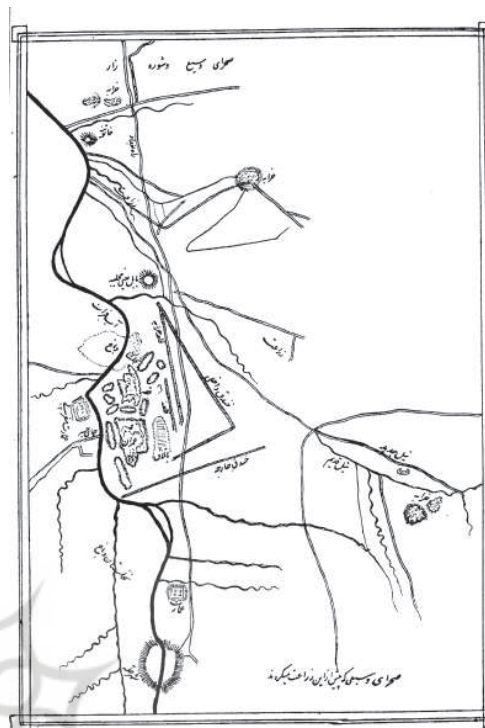
جلد کتاب مقوایی دولاً با روکش مخمل بنفش و حاشیه منقوش ضربی، کوبیده، و با نقش فلزی شیر و خورشید و تاج فلزی در وسط جلد می باشد. در صفحه بدرقه آن آمده است: "انتقالی از کتابخانه اندرون شهر صفر قوی نیل ۱۳۰۱" و مهر بیضوی با سجع "علی بن حسین؟" در آن به چشم می خورد. این کتاب متعلق به کتابخانه دربار شاه قاجار بوده است و در سال ۱۲۸۷ ق. به احتمال زیاد در دارالخلافه طهران به چاپ رسیده است.

بود شمشیر لعل و الماس ساخته بود... ماه را امشب دیدم امروز با تفنگ [تفنگ] مجلسی میان موها یک مرغ زنبورخور [خوار] زدم.. "روز یکشنبه [یک شنبه] ششم رجب امروز باید بنوبران [به نوبران] برویم که آخر خاک ساوه و ابتدای خاک همدان است... جمع خانوار اینجا روی تپه ساکنند خانها [خانه‌ها] مرتب در تپه واقع است پانصد خانوار دارد. اینجا تلکراف [تلگراف] خانه هست که با همه جا میتوان [می‌توان] مخابره کرد... با تلکراف [تلگراف] خبر رسید که در غره رجب بطل [به ظل] السلطان خداوند پسری داده است." بیماری وبا که در آن سالها قربانیان زیادی از مردم این مرز و بوم گرفت در آن سال نیز در بیشتر نقاط ایران شایع بوده است:

"روز پنجشنبه [پنج شنبه] دویم [دوم] شعبان امروز مزاجا بسیار کسل بودم قشعریره [ای] عارض شد زبانم بارداشت قدری استراحت کردم... در طهران ناخوشی وبا باقی است بحکیم [به حکیم] طلزن تلکراف [تلگراف] کرده بودند که از فرنگی‌ها بدوان فرانسه باغبان میدان ارک و مسیو ایزه پیانوزن مرده‌اند."

در مناطقی که آثار باستانی جالب توجهی وجود داشته توضیحات جامع و کاملی از جزئیات آنها بیان داشته است:

"روز یکشنبه [یک شنبه] پنجم شعبان امروز بکالسه [به کالسه] نشسته بطاق [به طاق] بستان یا طاق بسطام رفتیم... دو طاق حجاری شده است یکی بزرگ [بزرگ] تر است و طاقی هلالی در میان سنک [سنگ] تراشیده‌اند ارتفاع آن تخمیناً شش ذرع میشود

سیاحت عراق از سلطنت آباد حرکت کرده و بدوشان [به دوشان] تپه رفتیم امسال چندان مجال تفریح و گردش [گردش] بیلاقات نبود و... این است که عازم عراق عرب هستیم انشاء..."

شاه در طول سفر به امور مملکتی می‌پرداخته و افراد را تشویق و تنبیه می‌کرده، در ضمن از تفریح و شکار نیز غافل نبوده است. در این گزارش‌ها ساختار اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی مناطق مختلف بیان شده است.

"روز دوشنبه سلخ جمادی الاخری در رباط کریم اتراق شد دو نفر کخدای اینجا بواسطه [به واسطه] بی‌مراقبتی که در حفظ سیم تلکراف [تلگراف] کرده بودند تنبیه شدند، معیرالممالک از عضیمیه [عظیمیه] آمده

[می شود]... در عصر خسرو پرویز ساخته شده است در سطح مواجهه ایوان در قسمت پایین تمثال خسرو را با لباس حرب و اسلحه سواره مجسماً از سنک [سنگ] بیرون آورده اند هیأت و اندام سوار و اندازه و قواره اسب از طبیعت حالیه بزرگتر [بزرگتر] است...

گزارش نحوه ورود شاه به نجف و رسیدگی هایی که در طول راه به فرمان او به ساختمان های حرم های مطهر امام حسین و حضرت ابوالفضل و حضرت علی و سایر اماکن مقدسه آن سرزمین شده است از عمق ارادت وی به خاندان عصمت و طهارت حکایت می کند، ولی متأسفانه این اعمال مانعی برای شرابخواری و زنجاری وی نبوده است:

"روز چهارشنبه سیزدهم رمضان امروز باید به نجف اشرف برویم... نزدیک دروازه از کالسکه پیاده شدم با همه نوکرها و وزراء با شایان پیاده رفتیم وارد شهر شدیم کوش [گوش] جانم (انگ بالواد المقدس طوی) میشنید [می شنید] زبان دلم (رب ادخلنی مدخل صدق) میگفت [می گفت] این خاک پاک و ارض مقدس را باید از عرش خدا جزوی و از جنت آیتی گرفت [گرفت] که وطن جان و منزل دل است روح و راحتی مشاهده کردم که در طاقت بیان نیست..."

"روز سه شنبه غره ذیحجه الحرام الحمد... تعالی خاتمه ایام سفر و انتهای زحمت است به طهران وارد می شویم..."

متن سفرنامه در صفحه ۲۷۲ تمام می شود و بعد از آن از صفحه ۲۷۳ الی ۲۸۵ یعنی آخر کتاب "تفصیل سیاحت مقرب الخاقان مسیو پلزن حکیمباشی مخصوص حضور همینوست [همایون است] که در ملاحظه اراضی حله و کوفه و آثار شهر بابل نوشته است".

در آخرین صفحه کتاب نقشه ای از مناطق حله و بابل و رود فرات و راه بغداد آمده است.

در نهایت متن سفرنامه به لحاظ ارائه آگاهی های فراوان از شهرهای مسیر در ابعاد جغرافیای طبیعی، انسانی، و اقتصادی حائز اهمیت فراوان است. آگاهی های سیاسی ای که از اوضاع شهرها ارائه شده است نیز از آن رو که از سران و صاحب منصبان و اعیان این شهرها گرفته شده است، بسیار ارزشمند می باشد.

منابع

۱. اعتمادالسلطنه، محمدحسن خان. *چهل سال تاریخ ایران: در دوره پادشاهی ناصرالدین شاه*. به کوشش ایرج افشار. ج. ۱. [تهران]: اساطیر، ۱۳۶۳.
۲. حسن مصری، زکی محمد. *تاریخ نقاشی در ایران*. ترجمه ابوالقاسم سحاب. تهران: چاپ دانش، ۱۳۲۸.